

ANTANAS KRIŠČIUKAITIS – VYRIAUSIOJO LIETUVOS TRIBUNOLO
PIRMININKAS

Voldemaras Bumblys *

*Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
Telefonas 271 4539
Elektroninis paštas tistk@mruni.lt*

Pateikta 2008 m. gegužės 8 d., parengta spausdinti 2008 m. spalio 20 d.

Santrauka. Antanas Kriščiukaitis – pirmasis Vyriausiojo tribunolo pirmininkas bei teisėjas, prisidėjęs prie teismų sistemos reglamentavimo, jos ir kitų teisinių institucijų kūrimo, darbo organizavimo sunkiomis aplinkybėmis. Nepaisant įvairių sunkumų, nuolat augančio darbo krūvio, pirmininko A. Kriščiukaičio vadovaujamas Vyriausiasis tribunolas vykdė visus jam keliamus uždavinius ir rodė puikius darbo rezultatus. Pirmininkui A. Kriščiukaičiui aktyviai prisidedant prie teismų reglamentuojančių teisės aktų tobulinimo, nuolat rodant asmeninę iniciatyvą, buvo gerinamas teismų darbas ir didinamas visuomenės pasitikėjimas jais. A. Kriščiukaitis savo profesine ir visuomenine veikla, sąžiningumu ir kompetencija buvo pelnęs „vyriausiojo teisėjo“ autoritetą ir laikomas pavyzdžiu kitiems teisėjams.

Pagrindinės sąvokos: Antanas Kriščiukaitis, Vyriausiojo tribunolo pirmininkas, Vyriausiasis tribunolas, Lietuvos teismų sistema.

IVADAS

Antanas Kriščiukaitis buvo vienas iš žymiausių Lietuvos teisininkų, tačiau šiandien jis visuomenėje daugiau žinomas kaip rašytojas, pasirašinėjęs Aišbės (A iš B) pseudonimu. Pavyzdžiui, naujausioje *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* A. Kriščiukaitis pristatomas kaip teisė baigęs, įvairias pareigas teismo įstaigose ėjęs ir Lietuvos universitete profesoriavęs rašytojas, aprašomas A. Kriščiukaičio bendradarbiavimas spaudoje, jo kūrinių – apsakymų, feljetonų, straipsnių ir vertimų bruožai.¹ Panašiai A. Kriščiukaičio biografija pristatoma ir kitose enciklopedijose.² Tačiau šiose biografijose neatskleidžiami literatūriniai laimėjimams svarba ir įvairiapusiškumu prilygstantys A. Kriščiukaičio kaip teisininko nuopelnai. Šių nuopelnų aptarimas dažniausiai

apribojamas mažai ką sakančiu eitų pareigų paminėjimu.

Straipsnyje tiriama pirmojo Vyriausiojo tribunolo pirmininko Antano Kriščiukaičio veikla įkuriant ir vadovaujant Vyriausiajam tribunolui 1918 – 1933 m.

Šiuo straipsniu siekiama atskleisti Vyriausiojo tribunolo įkūrimo aplinkybes, Vyriausiojo tribunolo pirmininko A. Kriščiukaičio nuopelnus įkuriant Vyriausiąjį tribunolą. Taip pat siekiama įvertinti Vyriausiojo tribunolo ir jo pirmininko darbo rezultatus, lyginant juos su visos teismų sistemos darbo rezultatais, išanalizuoti teismų veiklos trūkumus ir Vyriausiojo tribunolo pirmininko A. Kriščiukaičio nuopelnus tobulinant teismų darbą.

Straipsnyje taikomi istorinis, sisteminės analizės, apibendrinimo ir loginis metodai.

1. ANTANAS KRIŠČIUKAITIS IR LIETUVOS
TEISMŲ SISTEMA

Teisininko karjerą Antanas Kriščiukaitis pradėjo 1890 m., baigęs Maskvos universiteto Teisės fakultetą. Dar gimnazijos suolo laikų svajonėms apie darbą Lietu-

* Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės istorijos katedros doktorantas.

¹ Saldžiūnas K. Kriščiukaitis Aišbė Antanas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. T. 2. P. 78.

² Vanagas V. Kriščiukaitis Antanas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986. T. 2. P. 403.

vos žmonėms buvo lemta išsipildyti tik gerokai vėliau, o baigus universitetą, kaip ir daugumos to meto lietuvių teisininkų, A. Kriščiukaičio laukė ilgi darbo svetimuose kraštuose metai. A. Kriščiukaitis Rusijoje teisingumo srityje išdirbo dvidešimt aštuonerius metus – pradėjęs teismo sekretoriaus padėjėju ėjo įvairias pareigas ir baudžiamosios, ir civilinės teisės srityse; išsitarnavo iki apygardos teismo teisėjo pareigų³, A. Kriščiukaičiui buvo suteiktas valstybės patarėjo (*statskij sovetsnik*) rangas. Galimybė grįžti į tėvynę A. Kriščiukaičiui atsirado tik 1918 m. rudenį, kai jam sukako penkiasdešimt ketveri metai. Grįžimas į Lietuvą revoliucijos ir karo sąlygomis buvo sunkus ir nuostolingas. Kelionės metu dingo A. Kriščiukaičio – tuomet jau gerai žinomo, nuo spaudos draudimo laikų Aišbės slapyvardžiu pasirašinęsio ir Lietuvos bei jos kalbos meile pagarsėjusio – rašytojo rankraščiai.⁴

Grįžęs į Lietuvą A. Kriščiukaitis iš karto ėmėsi darbų – trečiu Teisingumo ministro įsakymu nuo 1918 m. lapkričio 16 d. jis buvo paskirtas į besikuriančios Teisingumo ministerijos teisių patarėjo (juriskonsulto) pareigas⁵, dirbo Valstybės tarybos Teisių skyriuje⁶ ir dalyvavo rengiant įstatymų projektus. A. Kriščiukaitis dalyvavo rengiant ir pirmojo Teisingumo ministro P. Leono pateiktą Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą. Iš visų šių įstatymų rengiant dalyvavusių Valstybės tarybos Teisių skyriaus profesionalių teisininkų – ministro P. Leono, V. Mačio, P. Šniukštos ir J. Stankūno⁷ jis turėjo didžiausią darbo teisme praktiką. Kuriant įstatymą buvo vadovaujamas iki Pirmo pasaulinio karo šalyje veikusių teismų sistemos modeliu, pakoreguotu pagal A. Janulaičio parengtą Lietuvos teismų, ypač Vyriausiojo tribunolo, istorinę apžvalgą.⁸ Laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą Valstybės taryba priėmė 1918 m. lapkričio 28 d., iš karto po Valstybės Laikinosios Konstitucijos Pamatinių Dėsnių. Įstatymas buvo priimtas per porą valandų, apsvarsčius tik vieną svarbesnį trūkumą – įstatymo projektas neregamentavo nebaigtų okupacinių teismų nagrinėtų bylų likimo.⁹ Buvo nuspręsta šį klausimą sureguliuoti Teisingumo ministro išleistu aplinkraščiu patvirtintomis taisyklėmis. Svarsčiusiųjų skubotumą lėmė laiko stoka – teismus reikėjo steigti kuo greičiau, duodant jiems bent laikiną teisinę bazę. Tačiau nors ir skubotai parengtas, įstatymas galiojo gerokai ilgiau nei planavo rengėjai – ne keletą, o penkiolika metų. 1933 m. laikinąjį Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą pakeitė Teismų

santvarkos įstatymas, prie kurio rengimo A. Kriščiukaitis taip pat prisidėjo.

Priimto Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo¹⁰ 3 straipsnyje buvo įtvirtinta trijų pakopų teismų sistema. Ją sudarė taikos teismai, apygardos teismai ir Vyriausiasis Lietuvos tribunolas (toliau šio įstatymo tekste ir teisinėje literatūroje apskritai vadinamas Vyriausiuoju tribunolu). Taikos teismuose bylas sprendė taikos teisėjai – tai buvo vienasmenis pirmos instancijos teismas mažesnės svarbos byloms. Apygardos teismai buvo taikos teismų apeliacinė ir pirmoji svarbesnių, taikos teismams neteismingų bylų instancija.

Vyriausiasis tribunolas buvo vienas visai valstybės teritorijai aukščiausias Lietuvos teismas ir antroji (apeliacinė) bylų, nagrinėtų apygardos teismuose, instancija. Kuriant Lietuvos teismų sistemą buvo atsisakyta kasacinės instancijos. Tokį žingsnį lėmė objektyvios aplinkybės – žmogiškųjų ir materialinių išteklių stygius. Besikuriančiai valstybei trūko lėšų savo teritorijai ginti, grėsi okupacijos pavojus. Visus išteklius reikėjo naudoti kuo taupiau, todėl kuriama teismų sistema turėjo būti ekonomiška ir efektyvi. Sprendimą atsisakyti kasacinės instancijos Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo rengėjai motyvavo diskutuotinu kasacinės instancijos reikalingumu ir nauda, maža šios instancijos sprendžiamų bylų dalimi; pirmoji ir antroji teismų instancijos buvo laikomos pakankamomis tinkamai išnagrinėti bylas.¹¹ Tačiau kasacijos esmė laikyta vieno do visai valstybės teritorijai teisės aiškinimo funkcija buvo suteikta Vyriausiajam tribunolui, kaip visą valstybės teritoriją apimančiam apeliaciniam teismui.¹²

Laikinajame Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme buvo numatyta visuomenės dalyvavimo baudžiamosiose bylose per renkamus prisiekusiuosius sprendėjus (posėdininkus) galimybė, tačiau dėl tuometinės sudėtingos padėties ji buvo atidėta ateičiai, o vėliau taip ir liko neįgyvendinta.

Neilgai trukus atsirado poreikis priimtą įstatymą tobulinti. Praktika parodė, kad pasirinktas teismų sistemos modelis atsisakant kasacinės instancijos turi rimtų trūkumų. Didesnioji bylų dalis teisės aiškinimo funkciją vykdančiam Vyriausiajam tribunolui negalėjo būti apskūstos, kadangi apeliaciniai apygardos teismų nutarimai, nesant kasacinės instancijos, buvo neskundžiami. Faktiškai tai reiškė, kad taikos teisėjams priklausančiose bylose nebuvo galimybės nuginčyti teismo nutarimo, net jei pritaikytos teisės normos buvo neteisingai išaiškintos, t. y. neatitiko oficialaus Vyriausiojo tribunolo išaiškinimo. Šie trūkumai iš dalies buvo pašalinti numatant galimybę kasacine tvarka Vyriausiajam tribunolui apskūsti apeliacinius apygardos teismų nutarimus. Dėl tuometinio trijų instancijų teismų modelio ypatybių kasacija neapėmė apygardos teismuose pirmosios instancijos išnagrinėtų bylų, t. y. bylų, kurios buvo didesnės

³ Leonas P. Antanas Kriščiukaitis – vyriausias Lietuvos teisėjas (vyriausiojo tribunolo pirmininkas). *Rytas*. 1931. Nr. 88. P. 2.

⁴ Vismanta J. Darbuokis, įgysi Lietuvoje vardą ir garbę. *Laiko žodis*. 1933. Nr. 2. P. 2

⁵ Leonas P. Antanas Kriščiukaitis – vyriausias Lietuvos teisėjas (vyriausiojo tribunolo pirmininkas). *Rytas*. 1931. Nr. 88. P. 2.

⁶ *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 1917–1918*. Vilnius: Mokslas, 1991. P. 398; M. Maksimaitis. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001. P. 74.

⁷ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 238.

⁸ Andriulis V., Maksimaitis M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002. P. 417.

⁹ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 238.

¹⁰ Laikinis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919. Nr. 2–3. P. 6–7.

¹¹ Paaikškinimas įstatymui „Laikinis Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919. Nr. 2–3. P. 7.

¹² Ten pat. P. 8.

svarbos. Tačiau Vyriausiajam tribunolui pavestas vie-
nodas teisės aiškinimas buvo užtikrintas.

1922 m. Steigiamojo Seimo priimtos Konstitucijos 63 straipsnis¹³ nustatė, kad Respublikos Prezidento, Mi-
nistro Pirmininko, kitų ministrų baudžiamosios bylos dėl jų tarnybos nusikaltimų ar dėl valstybės išdavimo priklauso Aukščiausiojo Lietuvos Teismo (Vyriausiojo tribunolo) kompetencijai. Iki tol šioms byloms galiojo bendra tvarka, įvesta panaikinus rusų įstatymuose nustatytą valdininkų atsakomybės ribojimą, leidžiantį valdininkus patraukti atsakomybėn tik jų vyresnybei sutikus.

1924 m. sausio mėnesį, išplečiant Vyriausiojo tribunolo jurisdikciją atgautam Klaipėdos kraštui, Vyriausiajame tribunole buvo įkurtas Klaipėdos skyrius. Šio skyriaus teisėjai kartu su vienu Vyriausiojo tribunolo bendrosios sudėties teisėju kasacine tvarka sprendė Klaipėdos krašto baudžiamąsias ir civilines bylas.

Be to, Vyriausiajam tribunolui buvo pavesta apeliacine (dėl politinių nusikaltimų) ar kasacine tarka nagrinėti skundus dėl negalutinių įsteigto Armijos (nuo 1928 m. Kariuomenės) teismo sprendimų. Kai šias bylas nagrinėdavo bendra Tribunolo teisėjų sudėtis, dalyvau-davo ir nuolatinis Armijos teismo teisėjas, nedalyvavęs bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme.

Įsteigta teismų sistema vystantis ir tobulėjant, Vyriausiojo tribunolo reikšmė teismų sistemoje augo. Kartu darėsi svarbesnis darnus Tribunolo darbas, didėjo tai užtikrinti privalančio teismo pirmininko pareigų svarba.

Nors laikinuoju Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu nustatyta teismų sistema buvo supaprastinta, tačiau ir ją organizuoti buvo sunku: vyko karo veiksmai, labai trūko darbuotojų, ypač teisininkų, bent minimaliai pritaikytos materialinės bazės, trūko lėšų darbuotojams atlyginti, buvo ap sunkintas susisieki-mas. Esant tokiai padėčiai nuostabu, kad teismai iš viso pradėjo veikti. Ne be pagrindo vokiečių teisėjai netikėjo lietuvių sėkme ir ironiškai žiūrėjo į Lietuvos teismų kū-rimą.¹⁴ Nepaisant sunkios pradžios, teismai pradėjo veikti Teisingumo ministro P. Leono įsakymu Nr. 22 nustatyta teismų įsteigimo dieną – 1918 m. gruodžio 15, ir vykdydami nurodymus, pradėjo periminėti bylas iš vokiečių okupacinių teismų.

2. ANTANAS KRIŠČIUKAITIS – „VYRIAUSIASIS TEISĖJAS“

Vyriausiojo tribunolo steigimo pradžia galima lai-kyti 1918 m. gruodžio 10 d. Valstybės tarybos prezi-diumo (jį tuomet sudarė A. Smetona, J. Staugaitis bei S. Šilingas) įsakymą. Šiuo įsakymu, nustatyta tvarka Tei-singumo ministrui Petriui Leonui pristačius, A. Kriščiukaitis buvo paskirtas Vyriausiojo Tribunolo pirmininku.

Kodėl aukščiausio teismo pirmininku skiriamas il-gus metus Rusijos teismuose dirbęs ir tik neseniai į Lie-tuvą grįžęs teisininkas? Pasirinkimo motyvus paaiškino pats tuometinis Teisingumo ministras Petras Leonas:

¹³ Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*. 1922. Nr. 100/799. P. 5.

¹⁴ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 232.

renkantis nulėmė mokslo bagažas ir profesinis patyri-mas, taip pat „išlavinto proto jėgos ir grynos žmogiškos sielos skaistumas“.¹⁵ Neabejotinai įtakos turėjo ir A. Kriščiukaičio autoritetas visuomenėje, jo lietuvių tautos šviečiamoji veikla spaudos draudimo metu. Tai, kad A. Kriščiukaitis per visą savo karjerą carinėje Rusijoje už-sitarnavo tik imperijos provincijos apygardos teisėjo vietą, nebuvo svarbu visų pirma dėl to, kad palyginti neaukštas A. Kriščiukaičio pareigas Rusijos imperijoje lėmė ne asmeniniai trūkumai, o Rusijos vykdoma nutau-tinimo politika – siekis sunaikinti Romos katalikų tikė-jimą, lietuvių tautą ir jos kalbą. Todėl ir apygardos tei-smo teisėjo vietą pasiekti lietuviui, katalikų tikėjimo tei-sininkui buvo labai sunku, reikėjo „didelių proto gabu-mų, gražių sielos savitumų, nemažo takto ir didelio dar-bingumo“.¹⁶ Kaip žinome, karjeros sunkumų Rusijoje buvo patyręs ir pats Petras Leonas, nors buvo puikus teisininkas ir mokslininkas, dėl charakterio savybių va-dintas Lietuvos sąžine.

A. Kriščiukaičio kandidatūros pasirinkimą lėmė ir jo asmeninės pažiūros. Skaitydamas paskaitas Lietuvos (vėliau, 1930 m. pakeitus pavadinimą, – Vytauto Di-džiojo) universitete, tiesioginiu teismų veiklos tikslu profesorius A. Kriščiukaitis laikė visuomenės ir valsty-bės gyvenimo pagrindų stiprinimą įgyvendinant teisę. Jo teigimu, teismai šį tikslą gali pasiekti tik būdami nepri-klausomi, tai yra būtina teismo veiklos sąlyga. Tai buvo aiški profesoriaus nuostata, neinant į kompromisą su jo-kiomis to meto valdančiųjų nuostatomis, valstybės vi-daus politinėmis kovomis, seimokratijos ir vėliau – au-toritarinio valstybės valdymo režimo ideologijomis.

Teismų nepriklausomumą, dar vadindamas stipru-mu, A. Kriščiukaitis skirstė į nepriklausomumą „iš oro“ (išorės) ir nepriklausomumą iš vidaus, išsamiai aptar-damas teismų išoriniam ir vidiniam nepriklausomumui pasiekti reikalingas sąlygas¹⁷. Be teismų nepriklausomo-mo, A. Kriščiukaitis ypač svarbiu laikė teismo val-džios vieningumo ir pilnumo, arba tiesiog teismų vie-ningumo principą. Šis principas, be teismų nepriklau-somumo, apėmė realų teismo galių stiprumą, t. y. teismo funkcijos negali būti skaidomos tarp kitų institucijų; visi piliečiai be išimčių turi būti lygūs prieš teismą; į teismo darbą negali kištis pašalinė valdžia; teismo sprendimą gali keisti ar naikinti tik teismas, ir tik įstatymo numaty-ta tvarka ir t. t. Todėl Steigiamojo Seimo priimtoje 1922 m. Konstitucijoje numatyta Seimo (nesusijusio su tei-smais) teisę kelti bylas ministrams ir prezidentui dėl tar-nybinių nusikaltimų, taip pat prezidentui suteiktą baus-mės dovanojimo teisę A. Kriščiukaitis laikė šio principo galiojimo apribojimais.

Vyriausiojo tribunolo veikimo pradžia buvo glau-džiai susijusi su jo pirmininko likimu. A. Kriščiukaitis teismo veiklą pradėjo organizuoti Vilniuje, kaip tai nu-matė Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo 4 straipsnis. To meto sąlygos besikuriančiai

¹⁵ Leonas P. Antanas Kriščiukaitis – vyriausias Lietuvos teisėjas (vyriausiojo tribunolo pirmininkas). *Rytas*. 1931. Nr. 88. P. 2.

¹⁶ Ten pat. P. 2.

¹⁷ *Profesoriaus peržiūrėtos Baudžiamojo proceso paskaitos*. 1928. P. 7.

Lietuvos valstybei buvo pavojingos – besitraukiančią vokiečių kariuomenę jau vijosi bolševikų kariuomenė, okupacija grėsė iš su bolševikais kariaujančios Lenkijos, reikėjo gintis ir nuo stiprių, prieš bolševikus kovojusių ir Pabaltijo valstybes okupuoti siekusių bermontininkų pajėgų. Tuo tarpu krašto gynybos organizavimas Lietuvoje vėlavo; tam reikėjo daug lėšų, apmokytų žmonių, ginklų, maisto ir kitų priemonių. Nepaisant to, Vyriausiojo tribunolo pirmininkas iš vokiečių okupacinio aukščiausiojo teismo perėmė bylas, prisidėjo prie kitų teisėsaugos institucijų formavimo – priimant į tarnybą buvo reikalingas Tribunolo pirmininko sutikimas¹⁸.

Tačiau Vyriausiasis Tribunolas Vilniuje nespėjo pradėti veikti – 1919 m. sausio 6 d. miestą užėmė bolševikai. A. Kriščiukaitis liko Vilniuje, tikėdamasis okupaciją būsiant laikiną ir vėliau pradėti Tribunolo darbą sostinėje, kaip buvo numatyta įstatyme. Kadangi tuo metu nebuvo galimybių vykdyti tiesiogines pareigas, Vyriausiojo tribunolo pirmininkas kartu su Taikos teisėju V. Burkevičiumi dirbo mokytoju O. Mašiotienės vadovaujamoje lietuvių gimnazijoje.¹⁹ Tuo tarpu bolševikai okupacijos metu bandė organizuoti savo – Lietuvos darbininkų ir vargingųjų valstiečių respublikos liaudies teismus.

Suprantama, kad taip susiklosčius aplinkybėms, o ir vėliau, okupantams pasikeitus (1919 balandžio 21 d. miestą užėmė lenkai), ne tik Vyriausiasis tribunolas, bet ir kitos Lietuvos valstybės valdžios institucijos Vilniū turėjo palikti. Todėl Lietuvos ministrų kabinetas 1919 m. vasario 8 d. išleido įsakymą, pasirašytą Ministro Pirmininko pavaduotojo Jono Vileišio, kuriuo „visi Lietuvos valstybės valdininkai ir tarnautojai <...> likę bolševikų užimtoje Lietuvos dalyje, skaitomi paliuosuotais nuo vietos nuo dienos užėmimo tos dalies bolševikais, išskyrus tuos tarnaujančius, kurie buvo palikti tam tikrais įsakymais“.²⁰

Vyriausiasis tribunolas ir jo pirmininkas A. Kriščiukaitis į Kauną iš okupuoto Vilniaus persikėlė 1919 m. birželio mėnesį, sulaukę Teisingumo ministro įsakymo.²¹ Dar prieš tai – 1919 m. gegužės 16 d. antru Vyriausiojo tribunolo teisėju buvo paskirtas Augustinas Janulaitis. Yra pagrindo manyti, kad Vyriausiojo tribunolo teisėjas Augustinas Janulaitis, kol pirmininkas A. Kriščiukaitis grįš į Kauną, buvo paskirtas laikinai einančiu Vyriausiojo Lietuvos tribunolo pirmininko pareigas. Taip manyti leidžia 1919 m. gegužės 15 d. Teisingumo ministro įsakymas Nr. 108, kuriuo Tribunolo teisėjas („narys“) I. e. Vyriausiojo Lietuvos tribunolo pirmininko pareigas Augustinas Janulaitis 1919 m. gegužės 21 d. paskiriamas Teisingumo ministerijos atstovu į Žemės ūkio ir valstybės turtų ministerijos sudarytą komisiją.²²

Tribunolas pradėjo veikti 1919 m. birželio mėnesį, grįžus Tribunolo pirmininkui ir atsiradus jo kompetencijai priklausančių bylų. Tuo metu jo sudėtį sudarė du teisėjai. Pagal Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo 10 straipsnį teisiąmoji Tribunolo sudėtis buvo numatyta iš trijų teisėjų, papildant Tribunolo sudėtį pakviestu Apygardos teismo nariu. Pirmas Vyriausiojo tribunolo raštas buvo parašytas 1919 m. birželio 23 d.; pirmas teisiąmasis posėdis įvyko – 1919 m. rugpjūčio 2 d.²³

Laipsniškas Vyriausiojo tribunolo kompetencijos plėtimas gerokai didino teisėjų darbo krūvį. Pagal Vyriausiojo tribunolo nagrinėtų bylų skaičiaus kaitą, pirmąjį teismų veikimo dešimtmetį galima suskirstyti į tris laikotarpius: 1) 1919–1921 m. – teismų veiklos pradžia – vidutiniškai naujų civilinių ir baudžiamųjų bylų skaičius nesiekė 220 bylų per metus, civilinių bylų buvo tik 16% nuo bendro bylų skaičiaus; 2) 1922–1924 m. – įvedus kasaciją naujų bylų skaičius padidėjo nuo 609 iki 1348 bylų per metus, civilinių bylų skaičius viršijo baudžiamųjų bylų skaičių; 3) 1925–1928 m. – jurisdikciją išplėtus Klaipėdos kraštui, vidutinis naujų bylų skaičius sudarė 2380 per metus, civilinių ir baudžiamųjų bylų buvo nagrinėjama apylygiai.²⁴

Išpūdingas bylų skaičiaus augimas lėmė keleriopą darbo krūvio augimą. Tačiau į tai formuojant Tribunolą nebuvo atsižvelgiama. Vyriausiasis tribunolas trečiu teisėju papildė tik nuo 1921 m. birželio 1 d.²⁵ Ketvirtas teisėjas paskirtas tik po dvejų metų, 1923 m. liepos mėn., o nuo 1924 m. sausio mėnesio paskiriami du Klaipėdos skyriaus teisėjai. Trys teisėjai buvo paskirti 1926 m., dar du – 1929 m.²⁶

Lygindami statistikos duomenis matome, kad Vyriausiojo tribunolo teisėjų skaičius buvo didinamas gerokai lėčiau nei augo darbo krūvis. M. Kavolio pateiktais duomenimis, 1920–1927 m. teisėjų skaičiui Tribunole padidėjus santykiu 1:2,3 bylų skaičius padidėjo santykiu 1:17,7.²⁷ Tai lėmė, kad kiekvienam teisėjui tekusių bylų skaičius kasmet didėjo ir per šešerius metus išaugo daugiau nei dešimt kartų: nuo 65 iki 659. Tačiau kasmet išsprendžiamų naujų bylų dalis per šešerius metus sumažėjo tik 26 procentais – nuo 88 iki 62 procentų. Galima pasakyti, kad Vyriausiojo tribunolo Klaipėdos skyriuje tuo pačiu metu maksimalus vienam teisėjui tenkančių bylų skaičius buvo 125, o išsprendžiamų bylų dalis vis viena nesiekė 100 procentų.²⁸

Didelio teisėjams tenkančio darbo krūvio problemą 1926 m. žurnale „Teisė“ yra kėlęs ir pats Tribunolo

¹⁸ Šemerys S. *Žmonės mano gyvenime*. Klaipėda: Eldija, 1997. P. 7.

¹⁹ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 256.

²⁰ Ministerių kabineto įsakymas. Lietuvos centr. valst. archyvas. F. 922. Ap. I. B. 498. P. 42.

²¹ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 19.

²² Teisingumo ministerijos įsakymas Nr. 108. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919. Nr. 8. P. 6.

²³ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 210.

²⁴ Ten pat. P. 21.

²⁵ Maksimaitis M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 109.

²⁶ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 21.

²⁷ Kavolis M. Ką sako teismo bylų statistika. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 143. P. 2.

²⁸ Kavolis M. Teismo reformos reikalingumas. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 140. P. 4.

pirmininkas.²⁹ A. Kriščiukaitis trumpai apžvelgęs 1921–1925 m. statistikos duomenis, padarė išvadą, kad bylų skaičius visuose teismuose padidėjo dvigubai, o Vyriausiajame tribunole – penkis kartus. Remdamasis savo trisdešimties metų darbo teismuose praktika, pirmininkas teigė, kad darbas galės vykti normaliai tik tada, kai vienam taikos teisėjui teks ne daugiau kaip 1000, Apygardos teismo teisėjui – 400, o Vyriausiojo tribunolo teisėjui ne daugiau kaip 300 bylų. Lengva apskaičiuoti, kad siekiant sudaryti tinkamas teismų darbo sąlygas, 1925 m. be dirbusių teisėjų buvo reikalingi papildomi 44 Taikos (dirbo 56), 12 Apygardos teismo (dirbo 38), 5 Vyriausiojo tribunolo (dirbo 3) teisėjai. Vyriausiojo tribunolo pirmininko teigimu, esant tokiai padėčiai teisingumo įgyvendinimas yra apsunkinamas, o dėl ilgo termino kartais netenka ir prasmės. Neveiklius valdančiuosius Tribunolo pirmininkas palygino su mažai nusimanančiu šeimininku, investavusiu į namus visą savo kapitalą, tačiau nerandančiu arba stačiai gailinčiu lėšų tiems namams apdrausti nuo ugnies.³⁰

Tačiau ir su tokiu darbo krūviu Vyriausiasis tribunolas susidoroję pavyzdžiai gerai. Gerus rezultatus lėmė teismo teisėjų pasiaukojamas darbas ir šio teismo pirmininko A. Kriščiukaičio geras darbo organizavimas.

Savo svariu indėliu į teismų organizavimą, jų tobulinimą ir kasdieniniu darbu A. Kriščiukaitis nusipelnė ir kolegų, ir visuomenės pagarbą, o spaudoje buvo vadinamas „vyriausiuoju teisėju“.³¹ P. Stravinskas, pats būdamas studentu lankęs A. Kriščiukaičio paskaitas ir dirbęs Vyriausiajame tribunole, savo atsiminimuose Tribunolo visuotinių teisėjų susirinkimą palygino su šurmuliojančia gimnazijos klase, nurimstančia ir be blaškymosi ištraukiančia į rimtą darbą pasirodžius pirmininkui.³² Daugelio žymių to meto teisininkų teigimu, A. Kriščiukaitis Vyriausiojo tribunolo pirmininko darbą, nepaisant laikmečio sunkumų, atliko labai sumaniai, aktyviai padėdamas kurtis teisės saugos institucijoms, kurioms teismams ir Teisingumo ministerijai.

3. A. KRIŠČIUKAIČIO INDĖLIS Į TEISMŲ VEIKLOS IR TEISINIŲ SISTEMOS TOBULINIMĄ

Įsibėgėjus darbu Lietuvos teismuose ir išryškėjus teismų sistemos pranašumams bei trūkumams, teismų veikla visuomenėje buvo gyvai aptarinėjama. Nors daugeliui buvo aiškios ir žinomos sunkios teismo darbo aplinkybės, tačiau jų veikla susilaukė ir aštrios kritikos. Buvo reiškiamas nepasitenkinimas ir teisėjais, ir pačia teismų sistema. Daugiausiai pasipiktinimo kėlė ilga bylinėjimosi trukmė. Ilgos bylinėjimosi trukmės priežastimi buvo laikoma praktiškai neribota apeliacijos galimybė ir dėl to sumenkėjusi proceso pas Taikos teisėjus

(pirmos teismo instancijos) reikšmė. Kritikai teigė, kad didelį krūvį turinčių Taikos teisėjų išnagrinėtos bylos dažniausiai buvo skundžiamos ir apeliacine, ir kasacine tvarka, todėl jiems nebuvo paskatos stengtis, įsivėlė tam tikras nihilizmo, aplaidumo elementas – vis viena teismo sprendimas bus apskūstas ir galios ne Taikos teisėjo, o apeliacinės ar net kasacinės instancijos teismo sprendimas³³. Kita vertus, buvo kritikuojama ir pati teismų sistemos struktūra. Buvo keliamas dviejų atskirų pirmųjų instancijų reikalingumo klausimas, siūloma atsisakyti apygardos teismų, kaip pirmos instancijos³⁴. Visuotinai kritikuota minėtoji nenuosekli kasacijos sistema, kai Vyriausiasis tribunolas kasacijos tvarka nagrinėjo tik ne ypač reikšmingas, taikos teisėjų pradėtas ir apygardos teismuose apeliacijos tvarka išnagrinėtas bylas. Kasacijos ribojimo kritikos pagrįstumą iš dalies pripažino ir Vyriausiojo tribunolo pirmininkas.³⁵

Tačiau ne visa teismams išsakyta kritika buvo pagrįsta. Pavyzdžiui, Kauno apygardos teismas statistikos duomenimis oficialiame pareiškime spaudai paneigė taikos teisėjams išsakytus kaltinimus dėl jų sprendimų mažareikšmiškumo ir aplaidaus darbo. Buvo pateikti 1927 m. statistikos duomenys, rodantys, kad Kauno apygardos teisme buvo skundžiama tik apytiksliai 17% baudžiamosiose bylose ir 14% civilinėse bylose taikos teisėjų priimtų sprendimų. Iš visų Kauno apygardos teisme nagrinėtų bylų (pirmos ir antros instancijų, baudžiamųjų ir civilinių) tik 6,5% buvo skundžiamos Vyriausiajam tribunolui.³⁶

Tarybų Sąjungai okupavus Lietuvą, išeivijos teisininkams teko atsakyti į teismams iškeltus kaltinimus dėl politiško ir politizuotų bylų A. Smetonos autoritarinio valdymo laikotarpiu. Tai nebuvo tiesiogiai teismams adresuoti kaltinimai, greičiau kaltinimai tautininkams naudojusi teismus susidorojant su politiniais oponentais. Pavyzdžiui, buvęs žemės ūkio ministras, krikščionių demokratų lyderis prelatas M. Krupavičius, savo 1956–1957 m. išspausdintuose prisiminimuose teigė, kad kai kurios nagrinėtos bylos – pavyzdžiui, finansų ministro V. Petruolio, užsienio reikalų ministro J. Purickio, „lašinių byla“ ir kitos – buvo politinės, sufabrikautos. Remdamasis šiomis prielaidomis M. Krupavičius kaltino A. Smetoną ir M. Voldemarą sekus Stalinu ir kitais diktatoriais.³⁷

Buvęs Lietuvos krašto apsaugos ministras pulkininkas K. Žukas, priešingai, teismus kaltino pernelyg pasyviu, aplaidžiu darbu, kaltų asmenų nenubaudimu. K. Žukas, kaip ir prelatas M. Krupavičius, kaltinimus

²⁹ Kriščiukaitis A. Bylų eiga Lietuvos teismuose 1921–25 m. *Teisė*. 1926. Nr. 9. P. 69.

³⁰ Ten pat. P. 70.

³¹ Leonas P. Antanas Kriščiukaitis – vyriausias Lietuvos teisėjas (vyriausiojo tribunolo pirmininkas). *Rytas*. 1931. Nr. 88. P. 2.

³² Stravinskas P. Mūsų neužmirštamieji. *Teisininkų žinios*. 1965. Nr. 27–28. P. 42.

³³ Papečkys J. Mūsų teismų sutvarkymo reikalu. *Lietuvos Aidas*. 1928. Nr. 233. P. 2.

³⁴ Raulinaitis Pr. V. Teismų organizacijos reikalu. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 262. P. 2.

³⁵ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 203–204.

³⁶ Kauno Apygardos teismo 1928 m. gruodžio 8 d. bendrojo susirinkimo pranešimas. Kauno apygardos teismas rašo. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 264. P. 2.

³⁷ Lietuvos teismai atsiminimuose. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22. P. 20.

rėmė tik savo subjektyviais bylų aplinkybių atsiminimais.³⁸

Išėivijos teisininkai tokius kaltinimus politinių bylų vykdymu laikė šališkais ir nerimtais. LTD centro valdyba atkreipė dėmesį, kad visos bylos buvo nagrinėjamos kvalifikuočiausių to meto teisininkų, laikantis įstatymų, viešai, domintis visuomenei. Teisininkai atkreipė dėmesį, kad M. Krupavičius ir K. Žukas netiksliai pateikė šių baudžiamųjų bylų aplinkybes, savo kaltinimus grindė vienpusiškais, neretai klaidingais atsiminimais. Kaltintojai politiškumu nepasistengė surinkti, jų nuomone, egzistuojančius, kaltinimus pagrindžiančius įrodymus bylų nagrinėjimo metu ar jas išnagrinėjus, kai tai padaryti buvo įmanoma. Be to, patys argumentai, išsakyti kaltinant tautininkus poveikio teismams darymu, nebuvo logiškai nuoseklūs. Tai rodo, kad krikščionių demokratų politikus greičiausiai domino ne tiek teismų veiklos klausimai, kiek noras tariamo poveikio teismams argumentą panaudoti savo politinių oponentų – tautininkų – valstybės valdymui diskredituoti. Tokią prielaidą patvirtina visuotinis vienprasmisikas emigravusių teisininkų M. Krupavičiaus ir K. Žuko pareiškimų įvertinimas. Ypač aiškiai savo nuomonę išreiškė buvęs Vyriausiojo tribunolo teisėjas Boleslovas Masiulis, raginęs Teisininkų draugiją kuo greičiau paneigti mestus kaltinimus. B. Masiulio nuomone, tai buvo piktas Lietuvos teisingumo pažeminimas; Vyriausiojo tribunolas buvo „pirmininkaujamas aukštos moralinės kultūros ir nesuteptos šlovės teisių profesoriaus Antano Kriščiukaičio“ ir negalėjo nuteisti nekalto žmogaus³⁹. Daugelio M. Krupavičiaus ir K. Žuko minėtų bylų teisiemosioms sudėtims tiesiogiai pirmininkavo A. Kriščiukaitis. Pats A. Kriščiukaitis, remdamasis savo gausia patirtimi, teigė, kad Tribunolui „didelių politinių ir tarnybinių bylų“ teko palyginti daug, ir laikė jas stropiai, iki smulkmenų sąžiningai išnagrinėtomis.⁴⁰

Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis buvo laikomas gero teisėjo pavyzdžiu, todėl išėivijos teisininkai abejotina pagrįstus, populistinius kaltinimus laikė Lietuvos teisingumo pažeminimu. Šie kaltinimai prieštaravo paties A. Kriščiukaičio nuosekliai reikštomis teismų nepriklausomumą ginančioms pažiūroms ir atitinkamai aiškiai išreikštai Tribunolo pozicijai. Vyriausiojo tribunolo pirmininkas praktinėje veikloje teisės aktų kolizijas buvo linkęs aiškinti teisėjų nepriklausomumo naudai. Pavyzdžiui, Teismų santvarkos akte nustatytą caro (pagal analogiją – Lietuvos prezidento) teisę pašalinti aukščiausius teisėjus A. Kriščiukaitis laikė formaliu aktu (tik atleidimo įforminimu, kai teisėjas atleistas teismo sprendimu), nors tarp teisininkų buvo ir kitokių nuomonių.⁴¹ Vyriausiojo tribunolas, pirmininkaujant A. Kriščiukaičiui, dėl įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir

teisminės valdžių santykių buvo išsakęs savo nuomonę 1925 m. vasario 4 – 10 d. sprendime J. Purickio ir kitų byloje, kur buvo sprendžiamas Seimo išvados privalomumo teismui klausimas. Vyriausiasis tribunolas, pirmininkaujant A. Kriščiukaičiui ir dalyvaujant teisėjams M. Romeriui ir M. Čepui, išaiškino, kad, remiantis Konstitucija ir kitais teisės aktais, teismas, priešingai nei vyriausybė, santykiuose su Seimu yra nepriklausomas – tik teismas turi teisę aiškinti įstatymus; teismo sprendimą gali panaikinti tik teismas įstatymų nustatyta tvarka, teismas vykdo jam paskirtą valdžią nepriklausomai.⁴²

Kita didelė dalis spaudoje kritikuotų teismų veiklos trūkumų buvo susiję su teismų formavimu, teisėjų skyrimu ir nuo pačių teismų ir jų sąžiningai dirbti siekusių darbuotojų nedaug tepriklausė. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymas pačių teismų vaidmens formuojant teismus nenumatė; žemiausios instancijos – taikos teisėjų skyrimas ir atleidimas buvo vienašališkai pavestas vykdomosios valdžios atstovui – Teisingumo ministru. Tokia tvarka ir ją lėmęs tinkamo personalo stygius kėlė problemų ir netgi tapo teismo darbo krizių priežastimi. Būta atvejų, kai trūkstant kandidatų Teisingumo ministras P. Leonas turėdavo teisėjais skirti asmenis, kuriuos reikėdavo papildomai įspėti ir prašyti laikytis dorovės reikalavimų. O vėliau, paskirtiesiems šių įsipareigojimų nesilaikant, nors ir ministro pareigų nebeeidamas, sąžiningasis P. Leonas laikydavo savo pareiga rūpintis dėl jų atleidimo.⁴³

1922 m. teisėjo skyrimo procedūra tapo išbandymu ir pačiam Vyriausiajam tribunolui⁴⁴. Tuometinis Teisingumo ministras Vincas Karoblis nepaisė Vyriausiojo tribunolo ir jo pirmininko nuomonės ir tai grėsė tapti rimtos Vyriausiojo tribunolo krizės priežastimi. Teisingumo ministras, teikdamas skirti teisėju kitą asmenį, nei vienbalsiai buvo rekomendavęs Tribunolas, rizikavo išardyti darnų Tribunolo darbą, nes du iš trijų (kartu su pirmininku) Tribunolo teisėjų (M. Romeris ir A. Janulaitis) su tokiu Tribunolo nuomonės nepaisymu ir autoriteto žeminimu būtų nesitaikstę ir buvo pasiruošę atsišalyti. Iš esmės ginčas buvo kilęs ne dėl konkrečios teisėjo kandidatūros, bet dėl tų kandidatūrų atrinkimo kriterijų neaiškumo, pačios skyrimo procedūros neskaidrumo, tam tikro ministro elgesio ciniškumo – aukščiausias valstybės teismas apie naują savo narį sužino tik iš jam pristatyto kontrasignuoto prezidento akto.⁴⁵ Vis dėlto jaunas Vyriausiasis tribunolas išbandymą atlaikė ir jam peršamas teisėjas Tribunole dirbti nepradėjo, jis buvo paskirtas į advokatūrą.⁴⁶

³⁸ Žukas. K. Aukštai gerbiamas pone Lietuvių teisininkų draugijos pirmininke. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22. P. 39.

³⁹ Atviras laiškas LTD Centro Valdybos Pirmininkui Br. Ivanauskui. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22. P. 39–40.

⁴⁰ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 203.

⁴¹ *Profesoriaus peržiūrėtos Baudžiamosios proceso paskaitos*. 1928. P. 9.

⁴² Vyriausiojo tribunolo 1925 m. vasario 4 – 10 d. sprendimas Juozo Purickio ir kitų byloje. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotiniųjų susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933. P. 23.

⁴³ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 231.

⁴⁴ Maksimaitis M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 114.

⁴⁵ M. Römerio laiškas A. Janulaičiui. MAB RS. F. 267–792. P. 8–9.

⁴⁶ Ten pat. P. 10–11.

Teisėjų trūkumas buvo didelė teismų problema. Ją aštrino ir tai, kad teisininkai teikė pirmenybę pelningesnei advokatūrai. Šią problemą 1924 m. buvo bandyta spręsti gana neįprastu būdu. Teisingumo ministras Antanas Tumėnas pateikė Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimo projektą⁴⁷, kuriame buvo numatyta galimybė trūkstant teisėjų į posėdžius Apygardos teismuose pasikviesti žemesnių instancijų teisėjus, teismo tardytojus ir prisiekusiuosius teisėjus, o Vyriausiajame tribunole – Apygardos teismų teisėjus ir prisiekusiuosius advokatus tų teismų teisėjų funkcijoms atlikti. Priimtas įstatymas⁴⁸ buvo vadinas *lex tumėnensis* ir sulaukė advokatų pasipiktinimo bei kritikos. Teisėjų trūkumo problema buvo sprendžiama advokatams primetant jų profesijai svetimas, neatlyginamas pareigas. Tai buvo našta, be to tai sukeldavo įvairių papildomų teisinių paslaugų teikimo ap sunkinimų – advokatai turėjo derinti teisėjų pareigų vykdymą ir teisinių paslaugų teikimą, laikytis ir teisėjo, ir advokato etikos bei veiklos ribojimų. Tačiau ši advokatų „mobilizacija“ bent laikinai padėjo spręsti teisėjų trūkumo problemas. Advokatų įtraukimo į teismo sudėtį atsisakyta nuo 1927 m. sausio 1 d.⁴⁹

Teismų darbo organizatoriai, ypač Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis, stengėsi nuolat tobulinti teismų darbą. Pirmininko pastangos ir tinkamas vadovavimas Vyriausiajam tribunolui davė ypač gerus šio teismo darbo rezultatus, teisėjai susitvarkydavo su dideliais darbo krūviais. Vyriausiojo tribunolo pirmininko pavaduotojas M. Čepas teigė, kad augant bylų skaičiui Vyriausiajame tribunole ilgiau kaip per vienerius metus neišspręsta byla buvo retenybė ir tai laikė nemaža dalimi A. Kriščiukaičio nuopelnu⁵⁰. Tačiau tai ne vienintelis A. Kriščiukaičio nuopelnas.

A. Kriščiukaičio vadovaujamas tribunolas prisidėjo prie Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatyme įtvirtinto teismo kalbos nustatymo įgyvendinimo. Įstatymo 16 straipsnis nustatė, kad Lietuvos teismuose procesas turėjo vykti valstybine – lietuvių kalba. Tačiau tai nebuvo lengva įgyvendinti, nes didelė dalis teisininkų, teisėjų ir ypač advokatų nemokėjo nei lietuviškai kalbėti, nei rašyti, jie lietuvių kalbos įvedimui stipriai priešinosi. 1920 m. liepos 31 d. sprendime Vyriausiasis tribunolas išaiškino, kad advokatai, kaip teismo darbuotojai, kreiptis į teismą privalo lietuviškai.⁵¹

Vieną didžiausių teismų veiklos problemų – bylinėjimosi trukmę – ilgino ne tik vis didėjantis bylų skaičius, bet ir prastas jų paruošimas teismui. Vyriausiojo tribunolo pirmininkas, gerai žinodamas į teismą patenkančių bylų trūkumus, ėmėsi iniciatyvos. A. Kriščiukaitis 1926 m. sausio 22 d. Vyriausiojo tribunolo bendrajam susirinkimui pateikė svarstyti pranešimą dėl kai ku-

rių apygardos teismų, taikos teisėjų, teismo tardytojų darbo trūkumų. Pranešime buvo aptariamai dažniausiai pasitaikantys techniniai teisėjų ir tardytojų užvedamų bylų, procesinių dokumentų, protokolų trūkumai, klaidos skiriant proceso dalyvius ir kiti proceso pažeidimai. Vyriausiojo tribunolo bendrasis susirinkimas išdėstytas pastabas apsvarstė, ir įsakė Apygardos teismams, Taikos teisėjams ir Teismo tardytojams laikytis Tribunolo pirmininko pranešime išdėstytų nurodymų.⁵²

Vyriausiajam tribunolui teko aiškinti teismų veiklą reglamentuojančių įstatymų spragas. 1929 m. kovo 22 d. Vyriausiasis tribunolas aiškino du Pirmininko A. Kriščiukaičio iškeltus klausimus: 1) ar teisėjas, netekęs Lietuvos pilietybės, gali eiti pareigas, ir 2) ar teisėjas gali būti laisvai samdomas (eiti pareigas kitokiais pagrindais nei įstatyme numatytu paskyrimu). Į abu klausimus buvo atsakyta neigiamai ir taip buvo sudarytos sąlygos teisėjų nepriklausomumui, nustatyta skaidresnė teisėjų skyrimo procedūra.⁵³

Sprendžiant Lietuvos materialinės teisės partikuliarizmo problemą, galėjo padėti Tribunolui pavestas teisės aiškinimas. Tačiau nenustačius privalomo Vyriausiojo tribunolo nutarimų viešo paskelbimo, teisės aiškinimais negalėjo naudotis nei teismai, nei visuomenė, ir toks aiškinimas nedavė reikiamų rezultatų.

Pirmoji iniciatyva užtikrinti Tribunolui teisės aiškinimų viešumą priklausė jo pirmininkui. A. Kriščiukaitis nuo pat savo redaguojamo žurnalo „Teisė“ leidimo pradžios beveik kiekviename žurnalo numeryje rengdavo Vyriausiojo tribunolo praktikos apžvalgą. Iš viso A. Kriščiukaitis suredagavo 23 žurnalo „Teisė“ numerius. Juose parengė ir išspausdino aštuoniolika Vyriausiojo tribunolo praktikos apžvalgų; vieną Tribunolo praktikos vekselių teisės srityje apžvalgą parengė advokatas S. Fridmanas. A. Kriščiukaičio apžvalgos, kartais užimančios tik kelis puslapius, buvo labai informatyvios, nurodančios pačią Tribunolo teisės aiškinimo esmę. Keliuose tokios apžvalgos puslapiuose redaktorius neretai paskelbdavo keliolikos bylų išaiškinimus. Rezonansinių, teisininkų visuomenę ypač dominusių bylų (pvz., J. Purickio, V. Petulio, A. Voldemaro) sprendimų tekstas buvo skelbiamas visas. Po A. Kriščiukaičio mirties Tribunolo praktikos skelbimo tradicija žurnale „Teisė“ nutrūko.

Pirmieji savarankiški leidiniai, kuriais buvo bandoma susisteminti pateikti Vyriausiojo tribunolo praktiką, pasirodė privačių sudarytojų iniciatyva tik po teismų veiklos dešimtmečio. Tai buvo nuo 1929 m. Z. Toliušio ir V. Požėlos pradėti leisti Vyriausiojo tribunolo

⁵² Vyriausiojo tribunolo visuotinio susirinkimo 1926 m. sausio 22 d. nutarimas dėl Vyriausiojo tribunolo Pirmininko pranešime išdėstytų nurodymų laikymosi. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933. P. 42.

⁵³ Vyriausiojo tribunolo visuotinio susirinkimo 1929 m. kovo 22 d. nutarimas dėl Pirmininko iškeltų sąryšių su Teisingumo Ministerio 1929-03-18 d. raštu Nr. 3906, klausimų. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933. P. 146.

⁴⁷ V. V. Antanas Tumėnas. *Teisininkų žinios*. 1953. Nr. 3. P. 3.

⁴⁸ Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 160-1140. P. 14.

⁴⁹ Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 238-1543. P. 1.

⁵⁰ Vyriausiojo Tribunolo pirmininko pavaduotojo M. Čepo žodis. *Teisė*. 1933. Nr. 24. P. 252.

⁵¹ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 213.

civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkiniai, 1932 m. išleistas J. Bylos sudarytas Vyriausiojo tribunolo 1924–1927 m. baudžiamųjų kasacinių bylų sprendimų rinkinys, to paties sudarytojo 1933 m. išleistas Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys ir kiti. Privatūs Tribunolo praktikos rinkiniai neapsiėjo be A. Kriščiukaičio palaikymo.⁵⁴ Beje, A. Kriščiukaitis kaip redaktorius prisidėjo ir prie kitų teisinių leidinių – jis redagavo pirmąjį A. Merkio 1922 m. sudarytą sistematizuotąjį Lietuvos įstatymų rinkinį ir jo 1925 m. tęsinį, teismų veikimo dešimtmečio jubiliejui paskirtą 1930 m. Teisingumo ministerijos leidinį „Lietuvos teismas 1918–1928“ ir kt.

Kartais Vyriausiasis tribunolas, taisydamas teismų klaidas, pareiškėdavo ir aštrių, „atliekamajam literatui“ būdingų pastabų.⁵⁵ Pavyzdžiui, 1927 m. vasario 22 d. sprendimu buvo panaikintas nemotyvuotas, rezoliucinę dalį teturintis apygardos teismo sprendimas. Tokį sprendimą, kartu ir pasisakydamas apie teismo darbą apskritai, Vyriausiasis tribunolas įvertino taip: „išvada <...> be jokių samprotavimų <...>, ji atsirado nežinia iš kur, kaip *Deus ex machina*, kaip Afrodyta iš jūros bangų, kaip Dievo kūrinys ar valdovo įsakymas: *sic voleo – sic jubeo*. Bet teismo darbas neprivalo turėti tų Dievo kūrinų ar valdovo įsakymų privalumų nes teismo organas nėra joks diktatorius ar kūrėjas; šitoksai „sprendimas“ griežtai prieštarauja pačiai teismo funkcijos esmei<...>; nėra jokios žinios, kas ir kaip yra teismo apsvastyta, ir negalima patikrinti, ar kasacijos nurodymai atitinka tikrenybei ar ne, nes teismo samprotavimai yra paties teismo paslėpti; toksai quasisprendimas yra naikintinas.“⁵⁶

Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis, be tiesioginio praktinio darbo, stengėsi prisidėti prie teismų veiklą reguliuojančių teisės aktų tobulinimo. Nuo 1929 m. lapkričio 15 d. A. Kriščiukaitis nuolat bendradarbiavo Valstybės taryboje kaip žinovas bendradarbis. Jis buvo Valstybės tarybos terminologijos komisijos pirmininkas, teismų sutvarkymo komisijos narys ir Klaipėdos krašto statuto vykdymo priežiūros įstatymų komisijos narys. Vyriausiojo tribunolo pirmininkas aktyviai prisidėjo prie pačių svarbiausių (pvz., civilinės metrikacijos, baudžiamojamo statuto pakeitimų), ir ypač teismo srities, įstatymų (tarp jų ir naujojo Teismų santvarkos įstatymo) rengimo.⁵⁷ Vyriausiojo tribunolo pirmininko pavaduotojo M. Čepo žodžiais, A. Kriščiukaitis į naująjį teismų

santvarkos įstatymą „įdėjo savo sielą“⁵⁸. Įsigaliojus naujam teismų santvarkos įstatymui ir įsteigus jame numatytus Apeliacinius rūmus, šiems perėjo visos Tribunolo vykdytos apeliacinės funkcijos. Vyriausiasis tribunolas tapo kasaciniu teismu. Taip dalyvaujant ir prisidedant Vyriausiojo tribunolo pirmininkui A. Kriščiukaičiui, teismų sistema buvo nuosekliai pertvarkyta. Galima manyti, kad 1933 m. Teismų santvarkos įstatyme buvo įgyvendinta ir daugiau A. Kriščiukaičio idėjų, pvz., dėl vienasmensio pirmos instancijos teismo⁵⁹, prisiekusiųjų sprendėjų instituto ir prisiekusiųjų teismo atsakymo⁶⁰ ir kt. Deja, vadovaujantis naujuoju įstatymu ir persikėlus į naujus rūmus Vyriausiojo tribunolo pirmininkui dirbti teko nebeilgai, nuo įstatymo priėmimo iki A. Kriščiukaičio mirties buvo likę mažiau nei keturi mėnesiai.

Vyriausiojo tribunolo pirmininkui steigiant teismus reikėjo rūpintis ne vien Tribunolu – A. Kriščiukaitis parengė daugybę Teisingumo ministerijos ir teismų dokumentų pavyzdžių, dalyvavo įstatymų rengimo darbe. Lietuvių kalbai įgijus valstybinės kalbos statusą tai buvo pirmieji lietuvių kalbos teisinės terminijos kūrimo žingsniai. Tam lietuvių kalbos žinovas ir rašytojas Antanas Kriščiukaitis – Aišbė puikiai tiko, nors tai, kaip ir daugelis kitų dalykų, nebuvo Vyriausiojo tribunolo pirmininko pareigos.

Vyriausiojo tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis prisidėjo prie advokatūros, kitų teisinių institucijų organizavimo. Įsteigus teismus, apie vienerius metus teismų priežiūroje dirbo ir advokatai. 1920 m. pabaigoje Vyriausiojo tribunolo iniciatyva prisiekusieji advokatai susibūrė į autonominę korporaciją ir išsirinko tarybą, kuri, vadovaujantis įstatymu, buvo Vyriausiojo tribunolo kaip antros instancijos žinioje ir priežiūroje.⁶¹ Vyriausiojo tribunolo pirmininkas su advokatais susidurdavo pirmininkaudamas priimant Tribunolo bylų sprendimus, antros instancijos teisme nagrinėjant advokatų drausmės bylas, daugelyje kitų sričių – ir visada ypač vertino advokatūros savarankiškumą ir nepriklausomumą.⁶²

A. Kriščiukaitis dažnai pavaduodavo Teisingumo ministrą, tris kartus ėjo ministro pareigas. Pavyzdžiui, Teisingumo ministrui L. Noreikai išvažiavus apžiūrėti vietos įstaigų, Vyriausiojo tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis 1920 m. kovo 2 d. įsakymu Nr. 30 buvo paskirtas ministro pavaduotoju su teise dalyvauti Ministrų kabineto posėdžiuose ir kitais plačiais įgaliojimais.⁶³

Pagal pareigas Vyriausiojo tribunolo pirmininkas įėjo į Teisingumo ministro tarybą, sudarytą iš Vyriausiojo tribunolo valstybės gynėjo, prisiekusiųjų advokatų tarybos pirmininko, TM generalinio sekretoriaus, vieno

⁵⁴ Vyriausiojo tribunolo 1924 metų civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkinys. Kaunas: Z. Toliušis ir V. Požėla, 1929. P. 3–4; Vyriausiojo tribunolo 1924 – 1933 metų Visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933, p. 4; Vyriausiojo tribunolo 1924–1927 metų baudžiamųjų kasacinių bylų sprendimų rinkinys. Kaunas: D. Gutmanas, 1932. P. 4.

⁵⁵ „Iš atliekamo literato užrašų“ – taip vadinosi nuo 1908 metų spaudoje spausdintos populiaros A. Kriščiukaičio-Aišbės satyros, 1928 m. sudėtos į rinkinį „Satyros trupiniai“.

⁵⁶ Vyriausiojo tribunolo 1927 m. vasario 22 d. sprendimas Nr. 189 Jono Vyšniausko su Jonu ir Petronėle Dupliais ir kitų byloje. Vyriausiojo tribunolo 1927 metų civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkinys. Kaunas: Z. Toliušis ir V. Požėla, 1930. P. 52.

⁵⁷ Masiulis B. Valstybės taryba. *Teisininkų žinios*. 1958. Nr. 25–26. P. 12–13.

⁵⁸ Čepas M. Vyriausiojo Tribunolo pirmininko pavaduotojo M. Čepo žodis. *Teisė*. 1933. Nr. 24. P. 252.

⁵⁹ *Profesoriaus peržiūrėtos Baudžiamojamo proceso paskaitos*. 1928. P. 12.

⁶⁰ Ten pat. P. 13.

⁶¹ *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930. P. 190.

⁶² Prof. P. Leono žodis. *Teisė*. 1933. Nr. 24. P. 255.

⁶³ Teisingumo ministerijos įsakymas Nr. 30. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. Nr. 21. P. 4.

apygardos ir vieno taikos teisėjo ir turėjo rengti įstatymų kodifikacijos projektus; Teisingumo ministerijos pateiktų naujų įstatymų, įstatų, statutų projektų svarstymu; nuomonių kitais klausimais teikimu.⁶⁴

A. Kriščiukaitis dalyvavo ir pirmininkavo priimant visus svarbiausius bylų sprendimus ir, savaimė suprantama, – turėdamas turtingą teisėjo darbo praktiką, profesoriaudamas universitete, būdamas pirmuose teisinės literatūros baruose, dalyvaudamas teisės aktų rengimo darbe – turėjo sukaupęs neprilygstamą žinių bagažą. Tribunolo pirmininkas pirmininkaudavo teisėjų kolegijų teisiamiesiems posėdžiams ir savo pareigų ir autoriteto dėka neabejotinai teismo sprendimams turėjo daugiau įtakos nei kuris kitas teisėjas.

Apie pačią teisėjo profesiją A. Kriščiukaitis atsiliepė su pagarba, ją laikė esant viena svarbiausių. Nors teismas ir įpareigotas kiekvieną savo žingsnį sieti su įstatymu, tačiau A. Kriščiukaičio nuomone, jis nėra „teisės normas gaivinantis negyvas aparatas“ – priešingai – „teismas <...> vertina įrodymus, vadinasi, gyvą gyvenimą, laisvu įsitikinimu, kitaip sakant, savo sąžine, o tautai jau yra sielos elementas.“⁶⁵ Tuo tarpu teisėjo darbas, jo apčiuopiami rezultatai trūnija archyvuose. Tačiau „tuose popierių kalnuose glūdi gyvi žmonių reikalai, dažnai karčiomis ašaromis aplaistyti, o su jais drauge guli ten ir atplėšta teisėjų sielos dalis. Tie archyvai yra iš dalies teisėjų sielos kapinės.“ Apžiūrėdamas tas kapines, supratingas žmogus mato, kiek sielos darbo per dešimtmetį archyvuose palaidota, ir negali be didžiausios pagarbos sustoti ties tais negyvais paminklais.⁶⁶

Tribunolo pirmininkas ypač vertino teismo svarbą ir reikšmę Lietuvos valstybei. Aptardamas 10 metų laikotarpio Lietuvos teismų veiklos rezultatus, A. Kriščiukaitis gerai įvertino teisėjų pašaukimą ir pasiaukojamą darbą, atkreipdamas dėmesį į išgyventus sunkumus – pirmojo pasaulinio karo žiaurumus, okupacijų sugriautą tvarką, karo meto nusikalstamumo ir anarchijos protrūkius, sunkumus kovojant su jais⁶⁷. Nepaisant visų tariamų ir tikrų teismo veiklos trūkumų ilgametis Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis bendrai nuveiktą darbą laikė sąžiningu, gerai atliktu ir manė, kad likę trūkumai išnyks tobulinant teismų veiklą reguliuojančius įstatymus.

Nuo pat jaunystės A. Kriščiukaičio idealas buvo laisva lietuvių tauta⁶⁸, todėl jis neslėpė nepritarimo komunistams – svetimos valstybės remiamiems agentams, siekusiems supriešinti visuomenę ir dezorganizuoti valstybę. A. Kriščiukaitis nelaikė jų lietuviais.⁶⁹ Tiesiogiai komunistų byloje A. Kriščiukaičiui daug dalyvauti neteko, nes komunistai dažniausiai laikėsi savo organizatorių instrukcijų – demonstratyviai neigdami teisingumą

⁶⁴ Teisingumo Ministerio tarybos statutas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 156-1098. P. 3.

⁶⁵ Teismo kronika. *Teisė*. 1928. Nr. 14. P. 112.

⁶⁶ Ten pat.

⁶⁷ Ten pat. P. 111.

⁶⁸ Kriščiukaitis A. Antanas isz Bugnų – M. Jankui. *Tauta ir žodis*. Kaunas: Humanitarinių mokslų fakultetas, 1926. T. IV. P. 410–411.

⁶⁹ Stravinskas P. Mūsų neužmirštieji. *Teisinių žinios*. 1965. Nr. 27–28. P. 43.

Lietuvoje, teismų sprendimus savo iniciatyva apskūsdavo nedažnai. Žinoma, kad toks aktyvus Lietuvos teismų, lietuvių kalbos ir tautos gynėjas prieš Lietuvos valstybingumą veikusioms jėgoms neįtiko. Šiam teisėjui, kurio sąžiningumu abejojančių nebuvo, kuris dalyvavo priimant ir pačiam prezidentui Antanui Smetonai nepalankų sprendimą⁷⁰, komunistai kėlė kaltinimus „šiltos vietos ieškojimu“, laikė „caro teismų ištikimu činovniku“, negailėjo ir kitų pramanytų kaltinimų.⁷¹ Matyt, taip komunistai apie A. Kriščiukaitį atsiliepė dėl sąžiningo Lietuvos valstybės įstatymų vykdymo ir jos gynimo nuo uždraustų organizacijų, kurioms ir priklausė komunistų partija.

A. Kriščiukaitis visuomenėje buvo žinomas ir kaip teisininkas – „vyriausiasis teisėjas“, ir kaip rašytojas, pedagogas, spaudos redaktorius. Visuomenės jis buvo ypač gerbiamas, kaip Maironis, J. Tumas-Vaižgantas ir kiti to meto savo atsidavimą Lietuvai darbais įrodę tautos veikėjai. Dirbdamas teisinį praktinį, mokslinį, įvairių visuomeninių darbų įvairiose visuomeninio gyvenimo srityje, A. Kriščiukaitis neliko nuošalyje nuo svarbiausių visuomeninių Lietuvos ir pasaulio įvykių. Dažniausiai „atliekamas literatas“ satyriškai naudodavo savo talentą ir plunksną ne taisydamas teismų sprendimus, o kritikuodamas politikų ydas – valdžios veikėjų nepajėgumą susitarti, dirbti bendrą darbą, vykdomą „darbą liežuviais“, svajojimą apie šiltas vietas, dviveidiškumą, pažiūrų siaurumą ir kita.

Teisinių ir visuomeninėje spaudoje A. Kriščiukaitis buvo laikomas pavyzdžiu jaunajai kartai. Daugelis populiariųjų spaudos leidinių įvairiomis progomis bent trumpai savo skaitytojams pristatė įvairiapusę A. Kriščiukaičio biografiją – nuo gimnazijos suolo ir bendradarbiavimo „Aušroje“ ir „Varpe“, iki nuopelnų ir karjeros laimėjimų įvairiose srityse nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu.

IŠVADOS

1. A. Kriščiukaitis, turėdamas turtingą teisėjo darbo patirtį, įnešė svarų indėlį į Lietuvos teismus reglamentuojančios teisinės bazės kūrimą ir tobulinimą, o vėliau, paskirtas Vyriausiojo Lietuvos tribunolo pirmininku, organizavo šio teismo įkūrimą.

2. Vyriausiojo tribunolo pirmininko A. Kriščiukaičio gero darbo organizavimo ir pasiaukojamo teisėjų darbo dėka Tribunolo darbo rezultatai išliko geri, net kai išplėtus kompetenciją gerokai išaugo bylų skaičius ir teisėjų darbo krūvis padidėjo keliolika kartų.

3. Vyriausiojo tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis, nepaisydamas sudėtingų visuomeninių ir politinių aplinkybių, mokslinėje ir praktinėje veikloje teismų ir teisėjų nepriklausomumo principą laikė būtina teismų veiklos sąlyga.

⁷⁰ Vyriausiojo tribunolo 1924 m. birželio 6 d. nutarimas dėl A. Smetonos skundo prieš Kauno komendantą Brazulevičių. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotinių susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933. P. 11–12.

⁷¹ Numirė da vienas didvyris. *Priekalas*. 1933. Nr. 12. P. 715.

4. A. Kriščiukaitis pagal einamas pareigas viešai buvo vadinamas vyriausiuoju Lietuvos teisėju ir tai nebuvo formalus titulas. Už didelius nuopelnus Lietuvai profesinėje ir literatūrinėje srityse A. Kriščiukaitis buvo laikomas pavyzdžiu visiems teismų darbuotojams.

LITERATŪRA

Teisės aktai

1. Lietuvos Valstybės Konstitucija. *Vyriausybės žinios*. 1922. Nr. 100/799.
2. *Lietuvos valstybės tarybos protokolai 191–1918*. Vilnius: Mokslas, 1991.
3. Laikinasis Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymas. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919. Nr. 2-3.
4. Paaiškinimas įstatymui „Laikinasis Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymas“. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. 1919. Nr. 2-3.
5. Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 160-1140;
6. Laikinojo Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 238-1543.
7. Ministerių kabineto įsakymas. Lietuvos centr. valst. archyvas. F. 922. Ap. 1. B. 498.
8. Teisingumo ministerijos įsakymas Nr. 30. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. Nr. 21.
9. Teisingumo ministerijos įsakymas Nr. 108. *Laikinosios Vyriausybės žinios*. Nr. 8.
10. Teisingumo Ministerio tarybos statutas. *Vyriausybės žinios*. Nr. 156-1098.

Teismų praktika

1. Vyriausiojo tribunolo 1924 m. birželio 6 d. nutarimas dėl A. Smetonos skundo prieš Kauno komendantą Brazulevičių. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotiniųjų susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933.
2. Vyriausiojo tribunolo 1925 m. vasario 4–10 d. sprendimas Juozo Purickio ir kitų byloje. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotiniųjų susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933.
3. Vyriausiojo tribunolo 1927 m. vasario 22 d. sprendimas Nr. 189 Jono Vyšniausko su Jonu ir Petronėle Duplais ir kitų byloje. *Vyriausiojo tribunolo 1927 metų civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkinys*. Kaunas: Z. Toliušis ir V. Požela, 1930.
4. Vyriausiojo tribunolo visuotinio susirinkimo 1926 m. sausio 22 d. nutarimas dėl Vyriausiojo tribunolo Pirmininko pranešime išdėstytų nurodymų laikymosi. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1933 metų Visuotiniųjų susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933.
5. Vyriausiojo tribunolo visuotinio susirinkimo 1929 m. kovo 22 d. nutarimas dėl Pirmininko iškeltų, sąryšy su Teisingumo Ministerio 1929-03-18 d. raštu Nr. 3906, klausimų. *Vyriausiojo tribunolo 1924 – 1933 metų Visuotiniųjų susirinkimų nutarimų rinkinys su Teisingumo ministerijos aplinkraščiais ir dalykine rodykle*. Kaunas: Karvelio ir Rinkevičiaus knygynas, 1933.

Specialioji literatūra

1. Andriulis, V.; Maksimaitis, M. ir kt. *Lietuvos teisės istorija*. Vilnius: Justitia, 2002.
2. Atviras laiškas LTD Centro valdybos Pirmininkui Br. Ivanauskui. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22.
3. Čepas, M. Vyriausiojo Tribunolo pirmininko pavaduotojo M. Čepo žodis. *Teisė*. 1933. Nr. 24.
4. Kauno Apygardos teismo 1928 m. gruodžio 8 d. bendrojo susirinkimo pranešimas. Kauno apygardos teismas rašo. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 264.
5. Kavolis, M. Ką sako teismo bylų statistika. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 143.
6. Kavolis, M. Teismo reformos reikalingumas. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 140.
7. Kriščiukaitis, A. Antanas isz Bugnų – M. Jankui. *Tauta ir žodis*. Kaunas: Humanitarinių mokslų fakultetas, 1926. T. IV.
8. Kriščiukaitis, A. Bylų eiga Lietuvos teismuose 1921–25 m. *Teisė*. 1926. Nr. 9.
9. Leonas, P. Antanas Kriščiukaitis – vyriausias Lietuvos teisėjas (vyriausiojo tribunolo pirmininkas). *Rytas*. 1931. Nr. 88.
10. Lietuvos teismai atsiminimuose. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22.
11. *Lietuvos teismas 1918–1928*. Kaunas: Teisingumo ministerija, 1930.
12. M. Römerio laiškas A. Janulaičiui. MAB RS. F. 267–792.
13. Maksimaitis, M. *Lietuvos teisės šaltiniai 1918–1940 metais*. Vilnius: Justitia, 2001.
14. Maksimaitis, M. *Mykolas Römeris – Lietuvos sūnus*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
15. Masiulis, B. Valstybės taryba. *Teisininkų žinios*. 1958. Nr. 25–26.
16. Numirė da vienas didvyris. *Priekalas*. 1933. Nr. 12.
17. Papečkys, J. Mūsų teismų sutvarkymo reikalu. *Lietuvos Aidas*. 1928. Nr. 233.
18. Prof. P. Leono žodis. *Teisė*. 1933. Nr. 24.
19. *Profesorius peržiūrėtos Baudžiamojo proceso paskaitos*. 1928.
20. Raulinaitis, Pr. V. Teismų organizacijos reikalu. *Lietuvos aidas*. 1928. Nr. 262.
21. Saldžiūnas, K. Kriščiukaitis Aišbė Antanas. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007. T. 2.
22. Stravinskas, P. Mūsų neužmirštamieji. *Teisininkų žinios*. 1965. Nr. 27–28.
23. Šemerys, S. *Žmonės mano gyvenime*. Klaipėda: Eldija, 1997.
24. Teismo kronika. *Teisė*. 1928. Nr. 14.
25. Tumėnas, A. *Teisininkų žinios*. 1953. Nr. 3.
26. Vanagas, V. Kriščiukaitis Antanas. *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1986. T. 2.
27. Vismanta, J. Darbuokis, įgysi Lietuvoje vardą ir garbę. *Laiko žodis*. 1933. Nr. 2.
28. *Vyriausiojo tribunolo 1924–1927 metų baudžiamųjų kasacinių bylų sprendimų rinkinys*. Kaunas: D. Gutmanas, 1932.
29. *Vyriausiojo tribunolo 1924 metų civilinių kasacinių bylų sprendimų rinkinys*. Kaunas: Z. Toliušis ir V. Požela, 1929.
30. Žukas, K. Aukštai gerbiamas pone Lietuvių teisininkų draugijos pirmininke. *Teisininkų žinios*. 1957. Nr. 21–22.

ANTANAS KRIŠČIUKAITIS – THE CHIEF JUSTICE OF THE SUPREME TRIBUNAL OF LITHUANIA

Voldemaras Bumblys*
Mykolas Romeris University

Summary

Antanas Kriščiukaitis was one of the famous Lithuanian lawyers, but today he is known only as a writer under a pseudonym Aišbė. For example, in different Lithuanian encyclopaedias A. Kriščiukaitis is introduced as a writer with legal education, who had occupied different offices in courts and was a professor at a Lithuanian university. These short biographies emphasise his contribution in press, characterize the features of his writings – storeys, feuilletons, articles and translations. However, they do not discuss his merits as a lawyer, which are equally important as his achievements in literature. The discussion of these merits is usually limited to listing the offices he occupied and titles he held.

Antanas Kriščiukaitis has graduated from the Law Faculty of Moscow University, however, due to the denationalization policy of the Russian Empire he could not work in Lithuania. He returned to Lithuania only after the reestablishment of statehood of the Republic of Lithuania, when he already had a dozens of years of practice as a judge in the Russian Empire and was fifty six years old. Once he returned from Russia, he was appointed as the first chief justice of the Supreme Court (The Highest Tribunal) of Lithuania. A. Kriščiukaitis did significant work by establishing Lithuanian system of courts and other legal institutions. Besides, he worked hard on improving the laws regulating the system of courts.

A. Kriščiukaitis headed the Supreme Court from the moment the statehood of Lithuania was reestablished till his death. He was a skilled work organizer in view of the difficult circumstances of that time. Despite the difficulties, constantly increasing workload, under the leadership of the chief justice A. Kriščiukaitis the Supreme Court fulfilled all its tasks and demonstrated excellent work results. The chief justice A. Kriščiukaitis took an active part in improving the laws regulating the system of courts and personally initiated the general improvement of the courts' work. Due to his efforts public confidence in the courts improved. Due to his professional and public activity, honesty and competence A. Kriščiukaitis earned the authority of a „Supreme Justice“ and was considered an example for all justice administrators.

Apart from his immediate duties in the Supreme Court, A. Kriščiukaitis also was a professor at the Law Faculty of the University of Lithuania and read lectures on criminal procedure. Furthermore, he held an office in the State council, which drafted laws. Also, he was one of the founders and a long-term chairman of the Lawyers' association.

A. Kriščiukaitis edited a lawyers' magazine “Teisė” (“Law”) and a number of other important publications, as he was known as an adept of general and legal Lithuanian language.

Keywords: Antanas Kriščiukaitis, the chief justice of the Highest Tribunal, the Highest Tribunal, the system of Lithuanian courts.

---

* Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Legal History, doctoral student.